

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XIII

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XIII

MERSİN
2006

KAAM YAYINLARI
OLBA
XIII

© 2006 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi TÜBİTAK - ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında taranmaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Kasım aylarında olmak üzere,
yılda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and November.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY
Tel: 0532 747 57 72

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses
Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21-249 05 20
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XIII

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XIII

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN
2006

Prof. Dr. M. Mellink'i kaybettik.
saygıyla anıyoruz.

OLBA'nın basılması için vermiş olduğu desteklerden dolayı
Mersin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uğur Oral'a
teşekkür ederiz.

İçindekiler/Contents

Engin Akdeniz

A New Excavation in Western Anatolia: Kadıkalesi (Ancient Anaia)
(A Preliminary Report for Prehistoric-Protohistoric Results 2001-2005) 1

Oya San

Diyarbakır Müzesinde Yer Alan Urartu Tunç Fibulaları 35

Muzaffer Demir

Karyahların Bazı Askeri Donanımı Keşfetmeleri 55

Gökhan Coşkun

Daskyleion'da M.Ö. 4. Yüzyıl Siyah Firnisli Attika Seramikleri 83

Aytekin Erdoğan

Erythrai Kaya Kutsal Alanları 115

Suat Ateşlier

Teke Kale'de Bir Mezar 145

Aynur Civelek

Phokaia 2004: Hellenistik Dönem Seramiği Üzerine Gözlemler 179

Lale Özgenel

Antik Yunan Konut Yazını: Kaynaklar,
Sorunlar ve Yeni Yaklaşımlar Üzerine Bir Değerlendirme 199

Ceren Ünal

Geç Roma İmparatorluğundan Erken Dönem Bizans İmparatorluğuna Geçiş
Sürecinde Basılan Sikke Tasvirlerinde İmparator Kostüm ve Aksesuarları 221

OLBA Dergisi; 2006 yılından itibaren TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında taranmaya başlamıştır.

Yayın İlkeleri

OLBA; Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi süreli bilimsel yayımıdır. Yılda 2 sayı yayınlanır. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Yazıların sorumluluğu yazarlara aittir. Dergi; Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri), Eskiçağ Tarihi, Nümismatik ve Bizans Sanat Tarihi kapsamında orijinal sonuçları içeren makaleleri yayımlar. OLBA'da yayınlanması istenen makalelerde aşağıdaki şartlar aranır:

1. OLBA her yıl, ilki en geç 15 Mayıs'ta ikincisi en geç 15 Kasım'da olmak üzere iki sayı halinde yayınlanır. Yayınlanması istenilen makaleler, zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi OLBA'nın bir sayısı için fazla olduğu taktirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda daha erken gönderilmiş olan makalelere öncelik tanınır.
2. OLBA'nın uluslararası bilimsel standartlara uygun olarak yayınlanabilmesi için aşağıda belirtilen teknik kurallara uyulmalıdır:
 - a- Makaleler, Word 5.0 ve üstü, Windows 95-98 veya Word 2000 yazım programı ile yazılıp disket ya da CD'ye kaydedilerek, figürleriyle birlikte iki nüsha olarak teslim edilmelidir;
 - b- Makaleler, figürleriyle birlikte çoğaltılmış olarak iki kopya halinde gönderilmelidir.
 - c- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto New York (Macintosh için) ya da Times New Roman (PC için) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - d- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - e- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
3. Makale içindeki Yunanca karakterler için kullanılan Yunanca font da diskete yüklenerek yollanmalıdır.

4. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa ve (varsa) levha ya da resim sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Dipnot (kitaplar için):

Richter 1977, 162, Res. 217

Dipnot (Makaleler için):

Oppenheim 1973, 9, Lev.1

5. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inscripfen aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224

6. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası tarafımızdan verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita yada bir başka ifade veya kısaltma kullanılmamalıdır .
7. Kullanılacak fotoğrafların, daha iyi sonuç almak açısından, siyah-beyaz olması tercih edilmektedir. Dia gönderecek yazarlar dia çerçevesi üzerine mutlaka resim sırasını yazmalıdır. Dijital ortamda yollanacak figürlerin numarası belli olmalıdır. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla mümkünse 30 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 20 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce ve Almanca olabilir. Makalelerde, biri Türkçe olmak üzere, yaklaşık 200 kelimedenden oluşan iki dilde özet, iki dilde makale başlığı ve yine iki dilde anahtar kelimeler bulunmalıdır.

ANTİK YUNAN KONUT YAZINI: KAYNAKLAR, SORUNLAR ve YENİ YAKLAŞIMLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Lale ÖZGENEL*

Abstract

The Literature on Ancient Greek Domestic Architecture: an Evaluation of Sources, Problems and New Approaches

Many scholars described and discussed ancient Greek domestic architecture in reference to a gender based model. This paper addresses the problems inherent in this model by looking at the written accounts in a critical perspective. The themes addressed include 'the formation of the gender based model (male/female opposition)', 'a brief critical overview of the association between Greek house and gender', and 'rethinking the literature of ancient Greek house'. In conclusion it is suggested that the ancient Greek house can also be studied in reference to some other perspectives based on concepts such as 'privacy' and/or 'private sphere' by using more concrete data provided by the architectural evidence.

Keywords: ancient Greek house, literature on ancient Greek house, gender, privacy.

Özet

Antik Yunan konut mimarisi pek çok araştırmacı tarafından cinsiyet odaklı bir model üzerinden tariflenmiş ve tartışılmıştır. Bu makalede, bu modelin içerdiği problemler yazılı kaynakların eleştirel bir çerçevesi kapsamında ele alınmaktadır. Makalede ele alınan temalar içerisinde, 'cinsiyet odaklı modelin oluşumu (kadın/erkek karşıtlığı)', 'Yunan konutu ve cinsiyet eşleştirmesi üzerine kısa bir değerlendirme' ve 'antik Yunan konut yazınının yeniden düşünülmesi' vardır. Sonuç kısmında, mimari bulguların sunduğu daha somut verilerin kullanılmasıyla antik

* Yrd. Doç. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Mimarlık Tarihi Programı, 06531 Ankara / TÜRKİYE.

Yunan konutunun 'mahremiyet' ve/veya 'özel alan' gibi başka kavramlara dayalı çerçevelerde de tartışılabileceği önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: antik Yunan konutu, antik Yunan konut yazını, cinsiyet, mahremiyet.

I. Giriş

Eskiçağ'dan günümüze korunagelmüş ve detaylı incelenmiş azımsanmayacak sayıda konut seçkisi, arkeolojik bulgu ve yazılı metin konut tarihi çalışmaları ve yazını için yeterince zengin ve karşılaştırılabilir bir bilgi kümesi oluşturur. Eskiçağ konut çalışmaları alanında yapılan güncel araştırmalar da sadece Yunan değil Roma dönemi konut mimarisini de, mekan ve buluntu tariflemenin ötesine taşımış ve mekan tasarımı ve kullanımına kavramsal ve çok boyutlu bir bakış açısı ile yaklaşmanın getirdiği yorumsal zenginliği ortaya koymuştur¹. Ancak Antikçağ konut yazını ve özellikle de Antik Yunan dönemi konut yazınının oluşumunda ve gelişiminde oldukça uzun bir süre tek odaklı bir yorum egemen olmuştur. Bu yorum 'cinsiyet' temalı bir modelin etrafında şekillenmiştir. Bu model sadece tek bir kavram üzerinden şekillendiğinden pek çok çalışmada üretilen bilgi belirli sınırlar içinde ve neredeyse birbirini tekrar eder düzeyde kalmıştır. Bu çalışmada Antik Yunan dönemi konut mimarisi yazını üzerinden bu dönemin konut mimarisi ve kullanımına ilişkin 'cinsiyet odaklı' yaklaşımların eleştirel bir değerlendirmesi yapılacak, mevcut problemleri kısaca örneklenecek ve bu konu hakkında üretilebilecek farklı kavramsal yaklaşımların, mimari verilerin ışığında getirebileceği yorumsal zenginliğin konut tarihi çalışmaları bakımından sunacağı potansiyel tartışılacaktır.

II. Antik Yunan Konut Yazınının Oluşumu: Kadın / Erkek Karşıtlığı ya da Cinsiyet Modeli

Antik Yunan konutu üzerine neredeyse bir yüzyıl yıldır araştırma ve yayın yapılmaktadır. Bu yüzyıllık yazının oluşum ve gelişim sürecini iki temel bakış açısı şekillendirmiştir. Birincisi ve daha eski olanı antik metinlerde betimlenen konut ve gündelik yaşam pratiklerini arkeolojik kanıtlarla

¹ Antik dönem kadın ve cinsiyet çalışmaları da benzer bir ivme ile son yirmi yılda artış ve gelişme göstermiştir. Antik Yunan dönemi üzerine kısa bir değerlendirme için bakınız Katz 1995.

eşleştirme yaklaşımıdır². Egemenliğini yaklaşık olarak son yirmi yıla kadar sürdürmüş olan bu yaklaşım antik Yunan konut tarih yazınına neredeyse bir standardizasyon yerleştirmiş ve yer, zaman, mimari ve kullanıcı gibi pek çok belirleyici etmeden bağımsız bir söylem ortaya koymuştur. Bu söylemde neredeyse tümü cinsiyet kavramı üzerine odaklanmış standard tanımlar ve saptamalar vardır (Tablo 1)³:

1. Konut özel, kent kamusalıdır.
2. Konut kadınların, kent erkeklerin mekanıdır; kadınlar yüksek duvarlar ile çevrelenmiş ve dışarı açılımı en aza indirgenmiş konutta nerede ise tecrit edilmişlerdir; sokak ve kamusal alanlarda görülmezler.
3. Kadın 'özel alan'ın idarecisidir, yani ev ve çocukların bakımından sorumludur; çocukların eğitimini sağlar; ev ekonomisini düzenler, örneğin evde dokuma yapar, erzağın depolanması ve ekonomik kullanılması sağlar ve ev işleri ile kölelerin çalışmalarını düzenler ve denetler⁴.
4. Konutta kullanımı farklılaşmış mekanlar vardır; aile bireylerinin bir araya geldiği ve ocak içeren bir yaşama mekanı (oikos) vardır; sadece kadınların kullanımına ayrılmış olan mekan/lar (gynaikonitis) vardır; sadece erkek bireylerin erkek misafirlerini ağırladıkları ve hane kadınlarının içeri alınmadığı ziyafet odası (andronitis) vardır.

Antikçağ konut yazınının, yukarıda sıralanan 'cinsiyet' odaklı saptamalar üzerine kurgulanmasına yol açan aslında içinde konut betimlemeleri olan az sayıdaki eski metinden yapılan bir kaç paragraflık çevirilerdir

² Özellikle de kuzey Yunanistan'da bulunan Olynthus antik kentinin kazılarında ortaya çıkarılan yoğun ve birbirine neredeyse özdeş konutlardan oluşan doku bu eşleştirmenin arkeolojik ayağını oluşturmuştur. Olynthus antik kenti konutları için bakınız Cahill 2002.

³ Goldberg 1999, Yunan konut yazınının içerdiği problemleri kısaca şöyle sıralamaktadır: vurgunun tamamen kadın-erkek karşıtlığının önemi ve bu karşıtlığın haneye etkisi üzerinde olması; antik metinlerin öne çıkarılması ve arkeolojik verilerin önemli ve değerli olabileceğinin göz önüne alınmaması; cinsiyet rolleri tanımlamak ve arkasından sadece cinsiyet zıtlığını belgeleyen örneklere referans vererek döngüsel bir yaklaşım yaratmak; yazılı metinlerin toplumsal olarak üretildiğini ve belirli bir sınıf ve cinsiyetin ideallerini ve normlarını yansıttığını göz önüne almamak; kültürel ve fiziksel sınırların ve tanımların nasıl ele alındığını ve değerlendirildiğini çok önemsememek ve kadınların da homojen bir toplumsal sınıf olmadığını dikkate almamak.

⁴ Kadınların yaptıkları (ve aslında yapamadıkları) işler ve sorumluluk alanları hakkında bir örnek olarak bakınız Pomeroy 1975, 71-73.

(Tablo 2)⁵. Antik metinlerin hem nesnel kaynaklar olarak değerlendirildiği durumlarda ve hem de bu metinlerden içeriği, yani bağlamı gözardı edilerek çıkarılmış paragrafların tekil, bağımsız ve konut odaklı bilgi kümeleri olarak alındığı ve algılandığı durumlarda bu tarz klişelerin oluşması doğaldır. Ayrıca, bu metinlerin çoğunlukla Klasik dönem Atina kent-devleti üzerine yoğunlaştığı, genel değil bazı özel durumları aktardığı ya da olanı ve gerçeği değil de olması bekleneni ve toplumsal bir ideali yansıtmış olabileceği, yani son derece öznel olabileceği de çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Farklı metin türlerinde rastlanan kadınlara ilişkin hükümlerin hep erkekler tarafından yazılmış olması, yani kadınların kendileri, başka kadınlar veya erkekler hakkındaki görüşlerinin, benzer kapsamda, yazılı bir biçimde olmayışı (ya da günümüze ulaşmamış olması) da yine dikkate alınmamıştır⁶. Farklı metin türlerinde de erkek yazarların egemenliği ve bakış açısı vardır. Örneğin, Yunan trajedilerini kaleme almış olan erkek yazarlar kadınları toplumdan ayrı ve farklı olarak gösterirler⁷. Güvenilmez, mantıksız, zayıf ve ürkütücü varlıklar olarak betimlerler. Onlar için kadınlar, erkeklerin düzenini, yaşamını ve saflığını yokeden bireylerdir⁸. Benzer bir durum mitolojide de söz konusudur. Mitolojide kadınlar ‘vahşi’ ve ‘kutsal’ ile özdeşleştirilir ve uygarlığın düzenli dünyasının dışında kalan varlıklar olarak görülürler. İlginçtir ki aynı yazarlar bir taraftan da kadınları, hayatın en gerekli güçleri olan dağlar, ormanlar, ırmaklar, kaynaklar ve çeşmelerle de özdeşleştirirler⁹. Bu çelişkili bağlamlarda kadınlar hem

⁵ Bu metinler daha çok beşinci ve dördüncü yüzyıllarda kaleme alınmışlardır: bunlardan hatip Lysias'ın (1. 9-10) metni bir dava kapsamında yazılmıştır, bu metnin ev ile ilgili olan kısmının çevirisi ve yorumlar için bakınız Morgan 1982; ayrıca Lysias (3.6). Bir diğer antik kaynak Xenophon'un (Oeconomicus 9. 2-11) bir kırsal konutun betimlemesini içeren metnidir. Romalı yazar Vitruvius'un (6.7) M.Ö. birinci yüzyılda yazdığı 'Mimarlık Üzerine On Kitap' adlı eserinde de Yunan konutu hakkında bir kısım vardır. Bunlardan başka bir de içinde gynaikonitis, yani kadınlar kısmı (haremlilik) kelimesi geçen metinler vardır (örneğin Aristophanes'in Thesmophoriazeusai (414-17) adlı komedisi). Bu metinler hakkında ayrıca bakınız Cahill 2002, 148-153.

⁶ Az sayıdaki kadın şair ve yazarın kaleme aldığı eserlerde bu konulara yönelik bir içerik yoktur, bakınız not 19.

⁷ Helenistik dönem öncesi trajedi ve komedilerde betimlenen kadınlar hakkında kısa bir örnekleme için bakınız Cantarella 1987, 63-71.

⁸ Örnekler için bakınız Lefkowitz – Fant 1992, 28-29; Pomeroy 1975, 93-119.

⁹ Padel 1993, 16. Padel klasik dönem edebiyatında kadın vücudu ve aklının hırs ve şeytani etkileşime nasıl daha açık olduğunu örnekler. Buna göre kadınlar iblislerin sahiplenmesine daha yatkındırlar ve 'iç / dış' ve 'karanlık / aydınlık' arasındaki trajik zıtlıkta 'içliği' ve 'görünmeyeni' temsil ederler.

hayatın 'kötü' taraflarıyla eşleştirilmiş hem de uygarlığın sürekliliğinin 'koruyucuları' olarak görülmüşlerdir¹⁰.

III. Eleştirel bir Okuma Eşliğinde Yunan Konutu ve Cinsiyet Teması

Antik Yunan konut çalışmalarını özellikle son yirmi yıldır şekillendiren ikinci yaklaşım ise bir metinsel ve arkeolojik eşleştirme ya da metinlerin arkeolojik karşılıklarını bulma modeli değildir. Farklı kanıt ve veri türlerinin, ama özellikle de arkeolojik verilerin, bağlamsal ve eleştirel bir okumasını ve birlikte değerlendirilmesini benimser¹¹. Dolayısıyla birinci yaklaşım gibi tek yönlü bir okuma değil çok yönlü bir okuma içerir. Bu okuma metinler, figürlü kap ve mezar steli betimlemeleri, objeler ve mimari bulguların bir arada değerlendirilmesini, diğer bir deyişle herhangi bir kanıt grubunun, örneğin metinlerin, baskın olma ve referans bilgi sunma rolünü üstlenmesini ve bundan doğacak yanlış ve tek bakış açılı yorumlamaları en aza indirir ya da olanak vermez¹². Böyle bir yaklaşım antik dünya gibi bizden zamansal olarak çok uzak olan dönemlerin konut ve yaşam pratiklerinden bazılarını günümüz pratik ve geleneklerine tezat, dolayısıyla olumsuz bir tonlama ile betimlemek yerine daha yakın tarihsel dönemleri çalışırken (örneğin endüstri devrimi) benimsediğimiz kavramsal ve bağlamsal çerçevelerde inceleyebilme ve anlayabilme olanağı sağlar.

Bu yaklaşım çerçevesinde şekillenen güncel çalışmalarda Antik Yunan konutunun sadece 'cinsiyet' odaklı olarak incelenmesinin yeterli olamayacağı sıklıkla ortaya konmuştur. Yukarda listelenen ve neredeyse birer mutlak doğru olarak algılanmış cinsiyet odaklı saptamaların pek çoğunun, bu ikinci yaklaşım modeli kapsamında ve gündelik hayat pratikleri çerçevesinde yeniden düşünüldüğünde, geçerli olması olanaklı değildir. Farklı metinler, mimari bulgular ve figürlü kap betimlemeleri ile birlikte incelendiğinde ve değerlendirildiğinde de bu saptamaların pek çok durum için gerçeği yansıtamayacağı ortaya çıkar. Bunları kısaca örnekleyebiliriz:

¹⁰ Gould 1980, 57.

¹¹ Bu yaklaşıma örnek olarak bakınız Cahill 2002; Nevett 1999, 1995 ve 1994.

¹² Figürlü kaplarda betimlenen kadınlar için bakınız Havelock 1982. Atina figürlü kaplarında betimlenen kadınlar için bakınız Williams 1993.

1. Kent = Kamusal / Konut = Özel 13

Buna göre öncelikle, konut sadece özel değil aynı zamanda da kamusalıdır. Çeşitli amaçlarla konutu ziyaret eden ve belirli mekanlarını kullanan ziyaretçiler vardır. Sözgelimi iş konuttan çıkarılmamış olduğundan pek çok zenaatkar üretimini ve satışını konutundaki işliğinden yapardı; içinde işlik ve dükkan gibi mekanlar barındıran konutların avluları alışveriş yapmaya gelen erkek ve kadın müşteriler tarafından kullanılırdı; üretimin evin merkezinde yani avluda ya da avlu etrafındaki mekanlarda yapıldığını gösteren örnekler de vardır¹⁴. İş bağlantıları, politik konular ve eğlence de konut içinde gerçekleşirdi¹⁵. Hane sahibinin düzenlediği eğlenceli yemek ve içki davetlerine katılan erkek ziyaretçiler de ziyafet odasına ulaşmadan önce avlu ve etrafındaki mekanları görebilir, eğer ziyafet odası girişten uzak konumlanmış ise, avludan ve/veya portikolardan geçmek durumunda kalırlardı¹⁶. Kent de sadece kamusal değildi. Örneğin her kent için olmasa bile, sadece bir kullanıcı grubunun özel kullanımına ayrılmış kamusal yapıların varlığı bilinmektedir ki buralara sadece kadınlar değil pek çok erkek de giremezdi¹⁷.

¹³ 'Kamusal' ve 'özel' günümüzde olduğu gibi Antik Yunan da da değişken ve göreceli kavramlardı. Bu konunun Klasik dönem bağlamında detaylı bir tartışması için bakınız Humphreys 1983, 22-32; Cohen 1991, 70-132.

¹⁴ Örneğin Olynthus'daki evlerde üretim (tarımsal, balıkçılık, dokuma, taş işçiliği, heykel, figürin ve silah üretimi vb.) ve ticaret yapıldığı arkeolojik olarak belgelenmiştir, bakınız Cahill 2002, s. 238-264. Buradaki bazı konutlarda satışın sokağa bakan dükkan/odalarda gerçekleştiğine, yani özel yaşam alanlarının, kamusal satış ve ticaret alanlarından ayrıldığına dair bazı örnekler de vardır. Ancak yine de, özellikle Klasik döneme tarihlenen antik Yunan konutlarının fazla büyük olmadığı, en azından giriş katının büyük bir bölümünün avlu ile birlikte mutfak ve depolama gibi hanenin kullanımına ait mekanlardan oluştuğu ve dolayısıyla her konutta, haneden bağımsız, sokağa açılan ve dükkan olarak kullanılabilen, ayrı bir kapısı ya da penceresi olan mekanları içerecek yeterli bir alan bulunmayacağını da göz önünde tutmak gerekir. Dolayısıyla da üretimin ve satışın her durumda birbirinden ayrılmadığı ve üretimin yapıldığı avlu ya da avlu etrafındaki odalarda satışın da gerçekleşmiş olması kuvvetli bir olasılıktır.

¹⁵ Goldberg 1999, 155. Konut içi üretim için ayrıca bakınız Jameson 1990, 102-103.

¹⁶ Her içki ve yemek seansı için bir eğlence düzenlenmiş olduğunu varsaymak belki doğru olmaz ancak hanenin varlık düzeyi, ziyaretçilerin sayısı ve statüsü, yani davetin bağlamına göre farklı eğlence türlerinin (dans, müzik ve şiir, hikaye vb. dinleti) tertip edildiği bilinmektedir, Pellizer 1990; Fehr 1990; Lissarrague 1990.

¹⁷ Örnek olarak Atina agorası'ndaki Prytaneion'u sadece, bu mekanda devlet bütçesinden yemek yeme hakkını aile yoluyla elde etmiş erkek vatandaşlar ve yine yüksek sosyal konuma sahip erkek vatandaşlar, yani kentin 'elit' ailelerinden gelen erkekler kullanabilirdi, Steiner 2002, 348.

2. Konut = Kadın / Kent = Erkek

Konut sıklıkla yazıldığı gibi kadınların değil erkekler dahil tüm aile bireylerinin mekanıdır. Kadınlar gibi erkekler de konutta ziyaretçi ağırlar ve zaman geçirir, dahası iş yapardı. Kent de erkeklerin mekanı değil kadınlar dahil tüm kentlilerin mekanıydı. Örneğin festivallere, şenliklere, cenaze ve düğün alaylarına katılan, ebe, süt annesi ve terzi olarak evleri ziyaret eden, tarlalara çalışmaya ve ürün kaldırmaya giden, hapishanedeki yakınlarını görmeye giden, alışverişe, terziye ve falcıya giden kadınlar sokaklardan ve meydanlardan geçer, su almaya ve çamaşır yıkamaya giden kadınlar çeşmelere sohbet eder, mallarını satmak isteyen kadınlar dükkanlarda çalışır ve dansçı, çalgıcı ve oyuncu kadınlar da kenti eğlendirirdi¹⁸. Dahası sayıları oldukça az olmakla beraber kadın şair ve sanatçıların da profesyonel olarak edebiyat ve sanat alanlarında faaliyet gösterdiği ve tanındığı bilinmektedir¹⁹.

Antik Yunan dünyasında kadın aslında güçlü bir kent imgesiydi. Artemis, Hestia ve Athena gibi tanrıçaların heykelleri kenti ve kamusal yapıları süsler ve 'korurdu'²⁰. Bunlardan Athena, en büyük ve güçlü kent-devleti olan Atina'yı en kötü düşmanlara karşı korumuş ve gözetmiştir. Hem güzel hem de kuvvetli ve akıllıdır. Hestia'nın da üstlendiği önemli roller vardır. Plato, 'sabit ve taşınmaz iç'in (iç mekanın) tanrıçası olan Hestia'yı etrafında diğer tanrıların döndüğü evrenin merkezine yerleştirir. Konut bağlamında da Hestia hanenin merkezini yani evliliği, evin içini ve ocağı temsil eder²¹.

Parthenon doğu frizinde de gösterildiği gibi kadınlar ve erkekler Panathenik festivale birlikte katılırlardı; geçitin başında da genç kızlar yer alırdı²². Kadınların kendilerine özgü dini festivalleri, kültürleri ve ritüelleri de

¹⁸ Cohen 1989, 7-9; Pomeroy 1975, 71-73, 80; Lacey 1968, 168, 170-172.

¹⁹ Helenistik dönemde kadınların politik, yasal ve toplumsal alanlarda daha faal oldukları ve haklarında bilgi edinebileceğimiz daha fazla metin olduğu görülmektedir, Cantarella 1987, 90-98; Pomeroy 1975, 120-148. Örneğin bu dönemde faaliyet gösterdiği bilinen kadın sanatçılar için bakınız Kampen 1975. Ayrıca duvar boyama işi yapan kadın resamlara ilişkin bir referans için bakınız Fantham vd. 1994, 168. Kadın yazarlar için bakınız McIntosh Snyder 1991, 1-19; Skinner 1991, 20-47.

²⁰ Athena ve Artemis için bakınız Havelock 1982, 46-48.

²¹ Antik Yunan konut kültürleri hakkında kısa bilgi için bakınız Jameson 1990, 104-105. Hestia için bakınız Mitolojiler Sözlüğü cilt 1, 411-12.

²² Pomeroy 1975, 75-76.

vardı²³. Örneğin bunlardan Thesmophoria'ya sadece evli kadınlar katılır ve kendilerini üç gün süresince Pynx'in yakınında yer alan Demeter kutsal alanına kapatırlardı. Bu üç gün boyunca agora'da yürütülen tüm kamusal işlerin durdurulmasından kadın festivali Thesmophoria'nın kent için önemli bir etkinlik olduğu anlaşılır²⁴.

3. Kadın = Konut İdaresi + Çocuk Bakımı

Kadınların konut idaresi ve ekonomisinden ve çocuk yetiştirmekten sorumlu olmaları durumu, eski ve modern pek çok toplumda olduğu gibi, doğal bir beklenti olarak görülebilir. Yazılı ve görsel kaynakların sunduğu betimlemelerde, kadınların konut idaresi kapsamında sorumlu olduğu alanlar temizlik (su taşıma, çamaşır yıkama vb.), mutfak ile ilişkili işler (yemek hazırlama ve pişirme, erzak depolama vb.) ve dokuma üretimi olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak göz önüne alınması gereken önemli bir nokta, bu işlerin her hanede bizzat evin hanımı tarafından ya da kadınlar tarafından yapılmadığıdır. Pek çok hanede evin tüm işlerini yapmak üzere erkek ve kadın köleler barındırılmıştır²⁵. Yani gelir düzeyi düşük hanelerde kadınların kendisi iş yaparken varlıklı hanelerde ev işleri evin hanımının katılımı ve/veya gözetiminde başka kadınlara ya da erkeklere yaptırılmıştır. Dolayısıyla hanenin işleyişini ilgilendiren sorumluluk alanları aslında konutta barınan, özgür veya köle, tüm üyeler tarafından paylaşılmıştır. Ancak kadınların, evin hanımı sıfatıyla bireysel olarak sorumlu oldukları varsayılan önemli alanlardan biri erzak denetimi ve kullanımı olmuş olmalıdır²⁶. Tahıl ve benzeri kuru erzağın depolanması ve idareli kullanılması, geçim ve ekonominin büyük ölçüde tarımsal üretime dayalı

²³ Bu festivaller hakkında bakınız; Foxhall 1995.

²⁴ Bu festival hakkında yazılı bilgi azdır, bakınız; Fantham vd. 1994, 87; Pomeroy 1975, 77-78; Foxhall 1995, 102-103. Bir diğer kadın festivali olan Dionysus ritüelleri hakkında ise daha çok metinler ve figürlü kaplardaki betimlemeler bilgi verir. Bunlara göre Dionysus festivali daha çok günlük yaşamın yükümlülüklerinden kısa süreli bir kurtulma ve özgürlük olarak görülmüştür. Geç beşinci yüzyılda Adonis ve Haloa adlı iki kadın festivali daha ortaya çıkmıştır, bakınız; Fantham vd. 1994, 91-93; Foxhall 1995, 103-104.

²⁵ Lysias (1.6.14), mütevazi bir yaşam standardına sahip Euphiletos'un başına gelen olayları betimlediği öyküsünde, beş-altı odalı ve iki katlı olan küçük evde biri yaşlı, biri genç iki kadın kölenin çalıştığından bahseder. Bir başka hane sahibi olan Aeschines (Epist. 12.11) ise sadece yedi kölesi olmasını bir yoksulluk belirtisi olarak yansıtır.

²⁶ Erzak ve kölelerin denetiminden kadınların sorumlu tutulduğuna ilişkin saptama için sıklıkla verilen antik referans Xenophon (Oeconomicus 7. 30) dur.

olduğu antik Yunan'da olası verimsiz ve kurak yılları sorunsuz geçirmek için bir gerekliliktir²⁷.

Kadınların konut içinde, sadece tüketim ile değil üretim ile de ilgilendikleri yine sıklıkla dile getirilen bir inanıştır. Buna göre, kadınlar konutta dokuma üretirler ve konut ekonomisine bu yönden katkıda bulunurlardı. Ancak yine, bu üretimin evin hanımı ya da kızları tarafından mı, köleler tarafından mı yoksa birlikte mi yapıldığını ya da her hanenin böyle bir üretimle uğraşıp uğraşmadığını bilmek ya da genellemek olası değildir. Ancak dokuma yapıldığı belgelenen durumlar için, üretimin hem hane halkının kişisel kullanımını hem de satış yapmak amacıyla gerçekleştirilmiş olduğu düşünülebilir; bazı örneklerde hanenin kendisine yetecek miktarda dokumadan çok daha fazlasını üretebileceğini gösteren birden fazla dokuma tezgahının varlığı belgelenmiştir²⁸. Ancak yine de kazılarda ortaya çıkarılan dokuma tezgahı ağırlıkları en azından Olynthus gibi daha iyi bilinen kentlerdeki bazı konutlarda dokuma üretildiğini gösterse bile farklı bölgelerde ve kentlerde ortaya çıkarılmış onlarca konutta dokuma yapıldığına dair arkeolojik bir kanıt bulunamamıştır.

Antik Yunan döneminde çocuk yetiştirmek ise, yine pek çok eski ve modern toplumda olduğu gibi kadınların görevi olmuştur. Ancak tüm çocukların sadece anneleri tarafından büyütüldüğü ve yetiştirildiği düşünülmemelidir. Birden fazla köle sahibi olan hanelerde bu kölelerden bir tanesinin ya da dadılık yapmak üzere özel olarak alınmış bir kölenin çocukları yetiştirmek üzere görevlendirilmesi beklenmedik bir durum değildir. Bu bağlamda diğer hane içi sorumluluk alanlarında olduğu gibi pek çok ailede çocuk yetiştirmek sadece hanenin hanımının tek başına üstlendiği bir iş olmamıştır.

4. Farklılaşmış Mekanlar:

Aile Odası (Oikos), Kadınlar Kısmı (Haremlik / Gynaikonitis) ve Erkekler Kısmı (Selamlık / Ziyafet Odası / Andronitis)

Antik Yunan konutunun mekansal betimlemesini yapan pek çok çalışmada içinde bir ocak düzeneği bulunan büyücek bir mekan aile odası olarak

²⁷ Erzak depolanması için bakınız Cahill 2002, 226-235.

²⁸ Cahill 2002, 250-252.

(oikos) tariflenir²⁹. Ancak Atina dahil, bilinen pek çok konuttan yalnızca çok azında böyle sabit ocaklar ya da düzenekler bulunmuştur; pişmiş toprak ya da madeni taşınabilir ocaklar sayıca sabit ocaklardan ve ocak düzeneklerinden çok daha fazladır³⁰. Ayrıca, merkezi avlulu bir yapıda avlu ve portikolar, aydınlık ve havadar olmaları nedeniyle, aile bireylerinin gün boyu bir araya gelmesi ya da birbirlerini görmesi bakımından çekici ve uygun yerlerdir. Dolayısıyla pratik nedenler düşünüldüğünde, ailenin sadece loş bir mekanda bulunduğu, bir araya geldiği, iş yaptığı ya da oturduğuna ilişkin kesin bir saptama yapmak doğru olmaz. Ayrıca, konutun büyük bir odası yaşam mekanı olarak kullanılmış olsa bile bu mekânın hangi aile bireyleri tarafından nasıl ve ne amaçla/amaçlarla kullanılmış olduğunu bilmek de olası değildir.

Yunan konut mimarisi ve kullanımı hakkında bilinen en yaygın kanı ise kadınların günlük yaşamlarını kendi kullarımlarına ayrılmış mekânlarda geçirdikleridir. Buna göre evin içinde diğer mekânlardan kapılarla ayrılmış ayrı bir 'haremlik' bölümü vardır³¹. Ancak bu kısmın konutun neresinde konumlandığı, nasıl ulaşıldığı ve nasıl bir mekân ya da mekânlardan grubundan oluştuğu konusunda kesin ve açık bilgiler içeren metinler ya da görsel imgeler yoktur³². Kadınların ve çocukların resmedildiği bazı figürlü kap betimlemelerinde, sürgülü olarak resmedilmiş kapılar görülmele birlikte, bu kapıların aslında sadece bir iç mekânı tariflemek için mi yoksa özellikle bu mekânın bir 'kadınlar kısmı' olduğunu anlatmak için mi resmedildiği anlaşılamamaktadır çünkü konusu ne olursa olsun figürlü kap betimlemelerinde standard, tek bir kapı tipi (perçinli ve sürgülü) görülür. Kazılarda ortaya çıkarılan taş eşikler, Yunan konutlarında pek çok mekânın kapısının olduğunu gösterir ancak bu kapıların mekânının kullanımına göre farklı tasarlanıp tasarlanmadığını bilmek mümkün değildir.

²⁹ 'Oikos' kelimesinin çeşitli anlamları vardır. Antik Yunan metinlerinde mülk, konut ve aile anlamında kullanılmıştır. Arkeologlar aynı kelimeyi, içinde ocak olan ve aile odası olarak tanımladıkları mekânı tarif etmek için de kullanmışlardır. Oikos'un anlamları için bakınız; Nevett 1999, 4-20; MacDowell 1989.

³⁰ Jameson 1990, 98.

³¹ Walker 1993, Yunan konutlarında haremlik ve selamlık bölümleri olduğundan bahsetmekle kalmaz, ele aldığı birkaç evi günümüz İslam dünyasından seçtiği az sayıdaki örnek ile de kıyaslar.

³² Nevett 1995, 373; Nevett 1999, 19-20, 71, Klasik dönem Yunan konutlarının giriş katında haremlik olduğuna dair bir arkeolojik bulgunun olmadığını belirtir. Sadece Lysias (1. 9-10), Euphiletos'un evini anlatırken, evin üst katının haremlik olarak kullanıldığından bahseder. Haremlüğün tanımı, yeri ve kullanımı konusundaki problemler hakkında bakınız; Goldberg 1999, 149-151.

Benzer bir belirsizlik 'haremlık' bölümünün konumunda da ortaya çıkmaktadır. Avlulu bir plan tipinde mekanları ayrıştırmanın ya da tecrit etmenin yolu onları avludan ötelemek yani araya farklı mekanlar yerleştirerek uzaklaştırmak ve ayrıştırmaktır. Ancak bilinen konutların pek azında ikinci avlu, hol, koridor gibi konutun bir bölümünü diğerinden ayıracak ara mekanlar ya da mimari düzenlemeler vardır. Dolayısıyla kadınlarla erkekleri birbirinden fiziki olarak ayıracak mekansal uygulamalar yaygın değil nadirdir. Ayrıca konutun merkezi bir avlunun etrafında şekillendiği örneklerde mekanlara ulaşım tek bir noktadan ve eşit bir dağılım şeması ile olur. Farklı dolaşım şemaları ve keskin mekansal ayrımlar ancak iki avlulu veya birden fazla girişli planlama modelinde, ki bunlar çok büyük ve sık görülmeyen örneklerdir (örneğin Helenistik dönem konutları ve sarayları), söz konusudur. Ancak bu evlerde bile avlular kadınlar ve erkekleri değil, kamusal ve kamusal olmayanı (özel) ya da kölelerle köle olmayanları ayırmak için de planlanmış olabilir. Haremlığın neden ve nasıl kullanıldığı da belirsizdir. Avlu odaklı bir planlaması olan Yunan konutlarında hem kadınlar ve hem de erkeklerin günlük işlerinin en azından bir kısmını loş odalarda değil de avluya açık cephesi olan odalarda, avluyu çevreleyen portikoların altında ya da avluda, kısaca aydınlık ve havadar mekanlarda yapmış olmaları olasıdır. Ancak, eğer eşlerin ayrı mekanlarda yattıkları varsayılırsa, 'haremlık' de kadınların 'yatma mekanı' olarak işlev görmüş olabilir; bebek bakımı da aynı odada gerçekleşmiş olabilir. Ancak bu durum bile kadınların ve çocukların günün tamamını bu oda/larda geçirdiklerini öngörmez ya da bu odaların girilmesi mahrem yerler olduğu anlamına gelmez. Kadınlara özgü bir faaliyet olarak anlatılan dokuma üretiminin, eğer böyle bir mekan var idiyse, 'kadınlar kısmı'nda yapılmış olduğu düşünülebilir. Ancak dokuma tezgahı ağırlıkları, bilinen konutlarda (örneğin Olynthus'da) tek bir mekanda değil, birbirinden çok farklı mekanlarda (örneğin avluda, holde, farklı odalarda) bulunmuştur³³.

Erkeklerin kendi kullarımlarına ayrılmış mekanları olduğuna ilişkin saptamada ise doğruluk payı vardır. Yunan konutlarında, hem yatmak ve dinlenmek ve hem de yemek yemek için kullanılmış bir mobilya olan yatakların duvarlar boyunca ve odayı sarmalayacak şekilde yerleştirilmesine

³³ Antik metinlerde, dokumanın çok farklı mekanlarda yapıldığı görülür (ikinci katta bir oda, en dip oda ya da giriş katında açık bir oda gibi), bakınız; Cahill 2002, 169-179.

olanak sağlayan ve özenli yapılmış (bazı durumlarda mozaik ile bezeli) bir yer döşemesine sahip mekanlar vardır. Antik metinlerde bahsedilen içki içme şöenleri de erkekler arasında ve yataklara uzanarak yapıldığından böyle bir tefrişe olanak sağlayan bir mekanın da ziyafet odası olarak tariflenmesi olasıdır³⁴. Ancak bu mekanın sadece erkeklerin kullanımına ayrılmış olduğunu varsaymak için bir neden yoktur. İçki ve ziyafet şöenlerinin ne zaman başlayacağı önceden bilinebilirdi. Dolayısıyla bu şöenlerin dışında kalan zamanlarda aynı mekanın aile bireyleri tarafından da kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Mobilyaların günümüzdeki kadar çeşitlenmediği ve 'yatak odası', 'yemek odası' gibi fonksiyon gösteren standard mobilya setlerinin oluşmadığı antik dünyada mobilya masa, yatak, tabure, sandalye ve sandık gibi taşınabilir ve bireysel mobilyalardan oluşmuştur. Bu nedenle aslında tüm mekanlar tek fonksiyonlu değil çok amaçlı kullanılmış olabilirdi³⁵. Ziyafet odaları da günün belirli zamanlarında erkekler ve kalan zamanlarda da diğer aile bireyleri tarafından kullanılabilirdi.

IV. Antik Yunan Konut Yazınına Yeniden Düşünmek

Bu tartışmaların ışığında antik Yunan konutunu yeniden düşündüğümüzde elde edilen verilerin iki farklı tip bilgi kümesinden geldiğini ve dolayısıyla da değişik kapsamlarda kullanılması ve ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Birinci kümede mimari ve mekan kullanımı hakkında mevcut verilerin ortaya koyduğu somut bilgiler vardır. Örneğin:

- büyüklük (evin en azından taban alanı metrekaresi ve bazı durumlarda duvar tekniğine -örgü biçimi ve/veya kalınlığına- bakarak olması bir ikinci katın olup olmadığı),
- sokak kapılarının konumu ve sayısı (giriş, dolaşım ve ulaşım alternatifleri, kontrolü)
- avlu, hol, koridor gibi dolaşım düzenleyici ara mekanlar (mekansal ayrımlar ya da sokak kapılarına ve/veya bazı oda gruplarına göre mekansal öteleme olup olmadığı)

³⁴ Ziyafet ve içki içme mekanlarının mimarisi için bakınız Berquist, 1994. Örnekler için bakınız Walter-Karydi 1998, 5-32. Mevcut konut seçkisi içinde ancak bir kısım evde andronitis izlenimi verecek şekilde düzenlenmiş ve bezenmiş mekanlar bulunmuştur. Dolayısıyla andronitis ya da selamlığın konumu ve kullanımı da, haremlik kadar olmasa bile, belirsizlikler içermektedir. Goldberg 1999, 152-153.

³⁵ Nevett 1999, 37.

- odaların mimari niteliği (konumlarına, büyüklüklerine, ön/yan/arka bir mekan ile kullanım birlikteliği olup olmadığına, sokak kapılarına göre konumlarına, eşikleri yani kapıları olup olmadığına ve bezeme içerip içermediklerine bakarak olası bir mekan sıralaması ve hiyerarşisi)

gibi veriler arkeolojik olarak belgelenebilir somut bilgi sunarlar. İkinci kümede ise figürlü kaplardaki görsel betimlemelerin, metinlerin ve diğer arkeolojik objelerin sunduğu göreceli bilgiler vardır³⁶. Bu bilgiler çoğu durumlarda örneklemek ve hatta yorum yapmak için kullanılmaktadır ancak bu eserlerin üretim süreçleri, amaçları, üreticileri ve kullanıcıları hakkındaki belirsizlikler ya da tekeller bu tarz verilerin dikkatle ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu veriler pek çok durumda mutlak doğruları değil de onları üretenlerin ve/veya ısmarlayanların görüşlerini, algılarını ve isteklerini ya da bazı kalıpları ve özel durumları yansıtır olabirler. Örneğin, figürlü kap ressamı farklı sosyal konumlardan ya da bölgelerden gelmiş olsalar dahi farklı içeriği (mitolojik, günlük yaşam) olan betimlemelerde aynı tip mobilyalar, kostümler, mimari elemanlar, hatta tipler kullanmışlardır. Bu tarz arkeolojik objeler ayrıca buldukları konum, sayı ve nitelik bakımından da ele alınmalıdır; objelerin de mobilyalar gibi taşınabilir ve yer değiştirilebilir olduğu unutulmamalıdır. Örneğin dokuma tezgahı ağırlıkları pek çok konutta farklı alanlarda ve değişik sayılarda bulunmuştur. Bu ağırlıklar bir kısım evde odalarda ele geçmişken bazılarında avlu ve hol gibi dolaşım mekanlarında bulunmuştur. Dolayısıyla bu ağırlıklar, pek çok durumda, konutta bir 'kadınlar kısmı' olduğunu kanıtlamak için kullanılmaz; daha ziyade konutta dokuma üretimi yapılmış olduğunu ya da sayıca çoksa, bu üretimin satış için de yapılmış olabileceğine ilişkin ipucu verirler.

Konut anlatımı ve günlük yaşam tasviri içeren metinlerin çoğu daha çok Klasik dönem hakkında, Atina için ve eğitimli ve elit erkek yazarların elinden çıkmış ve yine en azından okuyazar elit bir okuyucu grubu için kaleme alınmıştır. Bu bağlamda bu yazarların anlattıkları da toplumun tüm sosyal katmanlarını bağlayan ve yansıtan, tamamiyle homojen gerçekler olamaz. Burada elit bir tabakanın ait olduğu kültüre kendi entellektüel görüşünden ve değer yargılarından bakarak, o kültürü kendi görmek istediği biçimde ortaya koyması, meşrulaştırması yani bir 'ideal toplum'

³⁶ Figürlü kaplarda resmedilen kadınlar için bakınız; Berard 1989.

durumunu yansıtması söz konusu olabilir. Anlatılan bazı durumlar genelleme yapılamayacak kadar bireyseldir, bazılarının ise günlük yaşam pratikleri içerisinde gerçekleşmesi, en azından her zaman için, olası değildir. Bu metinlere odaklanarak üretilen ‘cinsiyet ayırımı’ temalı model de doğal olarak pek çok problemi beraberinde getirmiştir. Dahası Atina için üretilmiş olan bu metinlerdeki konutlar ve mekanlar, Atina dışında kazılmış olan konutlarla ve mekanlarla eşleştirilmiş ve olası coğrafi ve yerel farklılıklar dikkate alınmamıştır. Ancak antik Yunan’daki kent-devletleri birbirlerinden çok farklı yasal düzenlemelere ve toplumsal değerlere sahip olmuşlardır. Örneğin, kadınların mal alıp satma hakkı bölgeye göre farklılık göstermiştir. Atina’da yasalar kadınların mal ve mülk alıp satmasını belirli koşullara bağlar ve mülklerinin kontrolünü bir erkek vasiye bırakırken, Sparta ve Gortyn’de kadınlar daha serbest bir şekilde mülk edinebilir ve mülklerini de kontrol edebilirlerdi³⁷. Konut mimarlığı bakımından da kuzey Yunanistan’daki Olynthus kentinde bulunan ve sayıca çok olmaları bakımından sıklıkla referans verilen konutlar ve örneğin yine Yunanistan’daki Yeni Halos’da ve Anadolu’daki Priene’de kazılmış olan konutlar, avlulu olmaları dışında pek çok bakımdan birbirlerinden farklıdırlar³⁸.

Antik dönem hakkında elimizde bulunan verilerin büyük bir kısmını oluşturan bu ikinci bilgi kümesine elbetteki, bu dünyanın toplumsal dinamiklerini anlama çalışmalarında başvurmak gerekir. Ancak konut ve mekan gibi alanlarda, mimari verilerin kullanımı, bu tarz verilerin daha somut bilgi sunma potansiyeli dikkate alınarak, daha doğru saptamalar ya da daha az önyargılı yorumlar yapılmasını sağlayabilir. Diğer arkeolojik bulgular ile birlikte ele alındığında mimari veriler antik Yunan dönemi konut yazınında farklı yorumlar ve teorik çerçeveler geliştirmeye olanak sağlar. Örneğin tamamiyle cinsiyet odaklı olmayan yaklaşımlar yapılabilir. Bu yeni okumalarda artık kent/konut, kadın/erkek, kadınlar/erkekler mekanı gibi birbirlerini tanımlayan ve tamamlayan zıtlıklar üzerinden değil de konutun Antik Yunan dünyasında nasıl anlamlandırılmış, şekillendirilmiş ve kullanılmış olabileceğine ilişkin farklı kavramsal ve kuramsal bakış açıları kullanılabilir. Böylelikle Antik Yunan konut seçkisini, karşılaştırılabilir

³⁷ Pomeroy 1975, 73; Lacey 1968, 138-139, 215-216; Schaps 1998, 170-171.

³⁸ Örnek olarak, Olynthus için bakınız; Cahill 2002, 74- 147; Yeni Halos için bakınız; Haagsma 2003; Priene için bakınız; Schede 1964, 97-107; Özgenel 2001; Özgenel 1997; Ammotopos için bakınız; Hammond 1953; Abdera ve Himera için bakınız; Graham 1972; Delos için bakınız; Trümper 1998; Hellmann 1996.

bir bağlam olarak konut tarihi çalışmaları kapsamına dahil etme potansiyeli ortaya çıkar.

Konut tarihi çalışmaları bağlamında ele alınan 'mahremiyet' ve 'özel alan' kavramlarının, günümüzdeki açılımlarına temel oluşturan zamansal gelişimini inceleyen pek çok araştırma tarihsel çerçevesini sıklıkla, 'iş' ve 'üretim'in konuttan çıkarıldığı ve konutun artık çekirdek aile olarak tanımlanan 'hane'nin 'özel alan'ı ve 'yuva'sı olarak algılanmaya başladığı endüstri devriminden başlatır. Oysaki hem 'mahremiyet' ve 'özel alan' ve hem de bu kavramlarla doğrudan ilişkili 'ev', 'yuva,' 'aile', 'cinsiyet', 'özel' ve 'kamusal' gibi diğer kavramlara, eskiçağ yazarlarınca da atıfta bulunulmuştur. Bu bağlamda her iki kavramın, yani hem 'mahremiyet'in hem de 'özel alan'ın konut ile olan ilişkisinin zamansal gelişimini endüstri devriminden çok daha önceki arkeolojik dönemlere, sözgelimi Yunan dönemine taşımak olasıdır.

Örneğin, mahremiyet kavramı, ev, hane, cinsiyet ve yukarda belirtilen tüm zıtlık çiftlerini de içeren pek çok kavram ve temayı kapsayan ve onlara referans veren bir üst söylem oluşturabildiğinden böyle bir okuma için idealdir. Antik Yunan konutu da günümüzde ve pek çok eski toplumda olduğu gibi, her şeyden önce mahremiyet kavramı etrafında şekillenmiş ve anlamlandırılmıştır. Ancak bu anlamlandırmanın amaçları ve araçları farklı olmuştur. Klasik dönem metinlerinde rastladığımız betimlemelerden konutun özünde, bir hanenin özel alanı olarak mahrem kabul edildiğini ve korumaya alındığını çıkarabiliriz. Bu metinlerde vurgulanan kadın/erkek karşıtlığının dayandığı nokta da mahrem olan konutla namahrem olan konut dışının ilişkisinin nasıl düzenlediği konusudur. Korunaklı, yani merkezi avlulu ve içe dönük planlanmış bir konutun içinde barınan hanenin mahremiyeti evin işleyişindeki uyum ve düzeni kollayan, koruyan ve sağlayan birey olarak evin hanımıyla özdeşleştirilmiştir. Bu uyum ve düzen ise iki farklı ama birbirini tamamlayan icraat alanı ile tanımlanmıştır. Bunlardan birincisi hanenin fiziksel sürekliliğini sağlamak, yani erzak, mutfak ve gıda gibi depolanabilir kalemlerin idaresini sağlamaktır. İkincisi ise hanenin sembolik anlamda da devamlılığını sağlamak, yani aile isminin bir sonraki nesile aktarılarak devamlılığını sağlamak, dolayısıyla çocuk doğurmak ve yetiştirmektir. Bu anlamda, evin hanımı iki farklı ve önemli rolü yerine getirmek yükümlülüğünü üstlenmiştir: 'eş' olarak

³⁹ Lacey 1968, 176.

hanenin fiziki devamlılığını ve 'anne' olarak da hanenin hem fiziki ve hem de sembolik sürekliliğini sağlamak³⁹. Böylesi bir rol üstlenen kadınlara tıpkı tanrıçalar gibi kutsal bir kimlik atfedilmiş olmalıdır. Onların iffeti ve mahremiyeti de bu bakımdan gözetilmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında, erkekler ve kadınlar farklı faaliyet alanlarından sorumlu olmuş ama haneyi birlikte oluşturmuş ve hane dışında da birlikte temsil etmişlerdir⁴⁰. Bu anlamda kadınlar 'ikincil' bireyler olarak değil, üstlendikleri rollerin farklı olması bazında tanımlanmış ve betimlenmiş olmalılardır.

Kadınların üstlendiği rollerin layıkıyla yerine getirilebilmesi de hanenin sağladığı mahrem ortam ile yakından ilişkilidir. Dışa açık yani kamusal mekan ve kişileri içine kolaylıkla alabilen bir hanede, hem hanenin ve hane bireylerinin emniyeti ve hem de hane içi işleyiş ve gündelik yaşam pratiklerinin öngördüğü sorumlulukların yerine getirilmesi olanaklı olamazdı, ki bu günümüz değerleriyle de örtüşen, olumsuz bir durum yaratırdı.

Konutun sokağa kapalı ve çoğunlukla merkezi avlulu ve içe dönük yapısı da bu koruma ve kollamanın fiziki araçlarından birisi olmuştur. Konut kendini tamamen dışa kapamak isteseydi, Helenistik dönemin saray ve az sayıda seçkin sınıf konutunda gördüğümüz gibi iki avlulu ya da merkezi avlulu değil arka avlulu olabilirdi. Böylelikle konutun ikinci avlusu ya da arka avlu etrafında düzenlenen kısmı dış dünyadan tamamen soyutlanmış olabilirdi. Oysa ki Arkaik, Klasik ve Helenistik dönemlerden gelen konutların pek çoğunda tek ve merkezi avlu şeması uygulanmıştır. Bu şemada hem hane hem de ziyaretçileri aynı dolaşım mekanlarını ve avluyu kullanmak durumunda kalmışlardır. Bu da konutun ve hanenin kendini dış dünyaya tamamen kapatmak gibi bir amaç gütmeyişini gösterir. Hanenin kapılarını ziyaretçilere tamamen kapatmayıp, kontrollü açması konutun ve hanenin mahremiyeti ve kamusalılığı arasındaki kültürel sınırı oluşturabilmek ve korumak adınadır. Basit bir zamansal ayarlamayla yani gelmesi beklenen ziyaretçilerin evde olacağı saatlerde hane halkı (sadece kadınlar değil belki de çocuklar, köleler ve yaşlılar) sadece ortalıkta görünmeyerek, avluda bulunmayarak ya da avlu etrafındaki mekanlardan birinin içinde bulunarak bu sınırı oluşturabilirdi. Ziyaretçilerin içki ve

⁴⁰ Hatta, Atina hukuk ve sosyal kurumları haneyi ilgilendiren ekonomik kararlarda hem erkeğin ve hem de kadının birlikte hareket ederek uzlaşacağı bir sistem geliştirmişlerdir çünkü erkeğin de kadının da hanenin ekonomik kaynakları hakkında hem finansal ve hem de sembolik payları vardır. Foxhall 1989, 39.

ziyafet odasına kapanmasıyla da hane halkının yeni bir sınır oluşturması yani tüm evin içinde serbestçe dolaşması yine olanaklı hale gelebilirdi. Böylece, sadece zamansal bir ayarlama ile hane halkı ve ziyaretçilerin birbirleriyle beklenmedik karşılaşmaları ve mahremiyet ihlali de engellenmiş olabilirdi.

Mimari bulgulardan gelen somut verilerin potansiyelinin gittikçe daha yoğun değerlendirilmesiyle birlikte Antik Yunan dönemi konutları da daha bağlamsal, eleştirel ve çok odaklı çalışılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, pek çok karşıtlığı da beraberinde getirmiş olan 'cinsiyet' modeli artık geçerliliğini yitirmiştir. Bu modelde varolan ana yaklaşım, erkek/kadın karşıtlığını ayırıcı bir bakış açısıyla değerlendirmek ve böylece birbirinden kesin sınırlarla ayrılmış, yani birbirine tezat oluşturacak şekilde geliştirilmiş önermelere dayanarak tek yönlü bir okuma yapmaktır. Oysa ki, erkek/kadın karşıtlığı, aslında tüm diğer karşıtlıklar gibi birbirini tamamlar; biri olmadan öteki varolamaz ve tartışılmaz. Bu gerçeğin ışığında Antik Yunan dönemi konut mimarisinin şekillenmesinde ve kullanımında hem 'erkek' ve hem de 'kadın'ın (tüm alt gruplar ile birlikte; özgür, köle, genç, yaşlı vb) farklı ama birbirini tamamlayan rollerinin olmuş olduğu hatırlanmalıdır⁴¹. Mevcut veri kümesi içerisinde, mimari gibi somut bulguların, konut içi gündelik yaşam pratikleri ve mekansal kullanım ve ritüeller hakkında daha az önyargılı saptamalar öne sürmeye olanak sağlayacağı göz önüne alınarak sadece erkek/kadın ayrımı üzerine kurgulanan 'cinsiyet' odaklı bir yaklaşım temel olarak alınmamalıdır.

⁴¹ Bakınız Özgenel, baskıda (özellikle Yunan konutu üzerine olan birinci kısım).

<p>(1866) A. BECKER* Charicles or Illustrations of the Private Life of the Greeks * (cited from Katz 1995)</p>	<p>“The gynaeconitis, though not exactly a prison, nor yet an everlocked harem, was still the confined abode allotted, for life, to the female portion of the household.” (s. 465)</p> <p>“Gynaeconitis, tam olarak bir hapishane ya da sürekli kilitli tutulan bir harem olmasa da, hanenin kadın bireylerinin yaşamına ayrılmış kapalı bir mekandı.” (çev. Özgenel)</p>
<p>(1916) (1964) B. C. RIDER The Greek House, its history and development from the Neolithic period to the Hellenistic Age</p>	<p>“To sum up, from these and other passages we deduce that certain rooms were set apart for the exclusive use of the women and female slaves, and that these were denoted by the name gynaikonitis as distinguished from the apartments of the men called andronitis. The gynaikonitis was entirely cut off from the andronitis by a strong door. Other evidence further shows that the gynaikonitis was frequently situated in an upper story ... and was approached by a steep staircase.” (1964, s. 237)</p> <p>“Özetlemek gerekirse, bundan ve diğer alıntılardan, bazı odaların sadece kadınların ve kadın kölelerin kullanımına ayrıldığını ve bunların, andronitis adı verilen erkekler bölümünden ayrışarak, gynaikonitis olarak adlandırıldığını çıkarabiliriz. Gynaikonitis, andronitis'den sağlam (sürgülü) bir kapı ile tamamen ayrılmıştır. Başka veriler gynaikonitis'in sıklıkla bir üst katta konumlandığını... ve dik bir merdivenle ulaşıldığını gösterir.” (çev. Özgenel)</p>
<p>(1929) (1969) D.S. ROBERTSON Greek and Roman Architecture</p>	<p>“Separate women's quarters certainly existed, and in country houses these could sometimes be isolated by locking of one strong door. But the significance of this should not be exaggerated, and in small houses the women's quarter was probably a single room.” (s. 297)</p> <p>“Ayrı bir kadınlar bölümü kesinlikle vardı ve kırsal evlerde bu bölümler bazen sağlam (sürgülü) bir kapının kilitlemesiyle izole edilebilirdi. Ancak bunun önemi abartılmamalıdır; küçük evlerde kadınlar bölümü olasılıkla küçük bir odadan ibaretti.” (çev. Özgenel)</p>
<p>(1957) W. LAWRENCE Greek Architecture</p>	<p>“Women could use the court when no strange men were present, and also had their own quarters, shut off by a strong door.” (s. 240)</p> <p>“Kadınlar, evde yabancı erkekler olmadığı zaman avluyu kullanabilirlerdi, ayrıca sağlam (sürgülü) bir kapıyla kapatılmış olan kendi bölümleri de vardı.” (çev. Özgenel)</p>
<p>(1962) R. E. WYCHERLEY How the Greeks Built Citie</p>	<p>“And Greek houses certainly contained something which was called the gynaikonitis, or women's quarters, but it was probably not of such an extent or form as to have a radical effect on the whole design of the house.” (s. 185-186)</p> <p>“Ve Yunan evleri kesinlikle gynaikonitis ya da kadınlar bölümü adı verilen bir düzenleme içeriyordu, ancak bu olasılıkla evin tüm planlamasını radikal bir biçimde etkileyecek boyutta ya da biçimde değildi.” (çev. Özgenel)</p>

Fig. 1 Antik Yunan dönemi konut betimlemelerinden erkek/kadın karşılığı üzerine bir seçki

<p>Lysias, Speeches 3.6 (çev. W. R. M. Lamb)</p>	<p>"Hearing that the boy was at my house, he came there at night in a drunken state, broke down the doors and entered the women's rooms: within were my sister and nieces, whose lives have been so well-ordered that they are ashamed even to be seen by their kinsmen." "Oğlanın evimde olduğunu, oraya gece sarhoş geldiğini, kapıyı kırdığını ve kadınların odalarına girdiğini duyunca: içerde, kendi yakınları tarafından görülmekten bile utanacak kadar düzenli (sakin) bir hayat süren kızkardeşim ve yeğenlerim vardı." (çev. Özgenel)</p>
<p>Lysias, Speeches 1.9 (çev. W. R. M. Lamb)</p>	<p>"Now in the first place I must tell you, sirs (for I am obliged to give you these particulars), my dwelling is on two floors, the upper being equal in space to the lower, with the women's quarters above and the men's below. When the child was born to us, its mother suckled it; and in order that, each time that it had to be washed, she might avoid the risk of descending by the stairs, I used to live above, and the women below." "Beyler, öncelikle size söylemeliyim ki (çünkü size bu detayları vermeye mecburum), evim iki katlıdır, yukarı kat aşağı kat ile aynı büyüklüktedir ve kadınlar bölümü yukarıda ve erkekler bölümü aşağıdadır. Bebeğimiz doğduğunda, annesi onu emziriyordu; ve bebeğin yıkanması gerektiği her seferde merdivenlerden inme riskini önlemek açısından ben yukarıda, kadınlar ise aşağıda yaşıyordu." (çev. Özgenel)</p>
<p>Xenophon, Oeconomicus 9.4-5 (çev. E. C. Marchant)</p>	<p>"I showed her decorated living-rooms for the family that are cool in summer and warm in winter. I showed her that the whole house fronts south, so that it was obvious that it is sunny in winter and shady in summer. I showed her the women's quarters too, separated by a bolted door from the men's, so that nothing which ought not to be moved may be taken out..." "Ona bezenmiş, ılıman olanların kışın, serin olanların da yazın kullanıldığı aileye ait oturma odalarını gösterdim. Ona tüm evin güneye baktığını, böylece doğal olarak kışın güneşli, yazın gölgeli olduğunu gösterdim. Ona erkeklerin bölümünden sürgütlü bir kapıyla ayrılmış, ve dolayısıyla dışarı taşınmaması gereken hiç bir şeyin dışarı götürülemeyeceği kadınların bölümünü gösterdim." (çev. Özgenel)</p>
<p>Vitruvius, On Architecture, 6.7.2 (çev. M. H. Morgan)</p>	<p>"Hereabouts, towards the inner side, are the large rooms in which mistresses of houses sit with their wool-spinners. To the right and left of the prostas there are chambers, one of which is called the 'thalamos', the other the 'amphithalamos'. All round the colonnades are dining rooms for everyday use, chambers, and rooms for slaves. This part of the house is termed 'gynaecoonitis'. "Buralarda, iç kısma doğru, evin hanımlarının yün iğleri ile oturdukları büyük odalar vardır. Prosta'nın sağında ve solunda, biri 'thalamos', öteki de 'amphithalamos' adı verilen odalar vardır. Sütunlu revakların etrafında günlük kullanım için yemek odaları, odalar ve köle odaları vardır. Evin bu bölümüne 'gynaecoonitis' adı verilir. (çev. Özgenel)</p>
<p>Cornelius Nepos, Great Generals of the Foreign Nations Preface (çev. E. S. Forster ve J. C. Rolfe)</p>	<p>"For instance what Roman would blush to take his wife to a dinner party? What matron dos not frequent the front room of her dwelling and show herself in public? But it is very different in Greece; for there a woman is not admitted to a dinner-party, unless relatives only are present, and she keeps to the more retired part of the house called 'the women's apartment', to which no man has access who is not near kin." "Örneğin hangi Romalı karısı bir ziyafete götürmekten utanır? Hangi hanım evindeki en güzel odayı sıklıkla ziyaret etmez ve kendini etrafa göstermez? Ancak bu Yunanistan' da çok farklıdır; çünkü orada evin hanımı, sadece akrabaların mevcut olduğu durumlar hariç, ziyafete kabul edilmez, ve evin kadınlar kısmı denen ve yakın akraba olmayan hiç bir erkeğin giremeyeceği bölümünde ikamet eder." (çev. Özgenel)</p>

Fig. 2 Antik Yunan yazarlarından erkek/kadın karışıklığı üzerine bir seçki

Bibliyografya

- Becker 1886 Becker, J. A., *Charicles, or the Illustrations of the Private Life of the Greeks*. Londra.
- Bérard 1989 Bérard, C., "The Order of Women", *A City of Images, Iconography and Society in Ancient Greece*, der. C. Bérard ve diğ., 89-108.
- Berquist 1994 Berquist, B., "Symptotic Space: a functional aspect of Greek dining-rooms", *Sympotica, a Symposium on the Symposion*, der. O. Murray, 37-65.
- Cahill 2002 Cahill, N., *Household and City Organization at Olynthus*, New Haven ve Londra.
- Cantarella 1987 Cantarella, E., *Pandora's Daughters, the role and status of women in Greek and Roman antiquity*, Baltimore ve Londra.
- Cohen 1989 Cohen, D., "Seclusion, Separation and the Status of Women in Classical Athens", 3-15.
- Cohen 1991 Cohen, D., *Law, Sexuality and Society*. Cambridge.
- Fehr 1990 Fehr, B., "Entertainers at the Symposion: the Akletoi in the Archaic Period", *Sympotica, a Symposium on the Symposion*, der. O. Murray, 85-195.
- Foxhall 1995 Foxhall, L., "Women's Ritual and Men's Work in Ancient Athens", *Women in Antiquity: new assessments*, der. R. Hawley - B. Levick, 97-110.
- Foxhall 1989 Foxhall, L., *Household, Gender and Property in Classical Athens*, *Classical Quarterly* 39, 22-44.
- Goldberg 1999 Goldberg, M. Y., "Spatial and Behavioural Negotiation in Classical Athenian City Houses", *The Archaeology of Household Activities*, der. P. M. Allison, 142-161.
- Gould 1980 Gould, J. P., "Law, Custom and Myth: Aspects of the Social Position of Women in Classical Athens", *Journal of Hellenic Studies* 100, 38-59.
- Graham 1972 Graam, J. W., "Notes on Houses and Housing Districts at Abdera and Himera", *American Journal of Archaeology* 72, 295-301.
- Haagsma 2003 Haagsma, M. J., "The Houses of New Halos", *Housing in New Halos, a Hellenistic Town in Thessaly, Greece*, der. H. R. Reinders - W. Prummel, 37-79.
- Hammond 1953 Hammond, N. G. L., "Hellenic Houses at Ammotopos in Epirus", *Annual of the British School at Athens* 48, 135-140.
- Havelock 1982 Havelock, C. M., "Mourners on Greek Vases: remarks on the social history of Women", *Feminism and Art History, questioning the litany*, der. N. Broude - M. D. Garrard, 45-61.
- Hellmann 1996 Hellmann, M., "L'espace domestique", *l'espace Grec, 150 ans de fouilles de l'Ecole Française d'Athenes*, 167-182.

- Humphreys 1983 Humphreys, S. C., *The Family, Women and Death, comparative studies*, Londra.
- Jameson 1990 Jameson, M. H., "Domestic Space in the Greek City-state", *Domestic Architecture and the Use of Space*, der. S. Kent, 92-113.
- Jenkins 1986 Jenkins, I., *Greek and Roman Life*, Londra.
- Kampen 1975 Kampen, N., "Hellenistic Artists", *Archaeologia Classica* 27, 9-17.
- Katz 1995 Katz, M. A., "Ideology and 'the Status of Women' in Ancient Greece", *Women in Antiquity, new assessments*, der. R. Hawley – B. Levick, 21-43.
- Lacey 1968 Lacey, W. K., *The Family in Classical Greece*. Ithaca ve New York.
- Lawrence 1957 Lawrence, W., *Greek Architecture*, Londra.
- Lefkowitz – Fant 1992 Lefkowitz, M. R. – M. B. Fant, *Women's Life in Greece and Rome*, Londra.
- Lissarrague 1990 Lissarrague, F., "Around the Krater: an aspect of banquet imagery", *Symptica, a Symposium on the Symposion*, der. O. Murray, 196-209.
- MacDowell 1989 MacDowell, D. M., "The Oikos in Athenian Law", *Classical Quarterly* 39, 10-21.
- McIntosh Snyder 1991 McIntosh Snyder, J., "Public Occasion and Private Passion in the Lyrics of Sappho of Lesbos", *Women's History and Ancient History*, der. S. B. Pomeroy, 1-19.
- Mitoloji Sözlüğü Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü, der. Y. Ponnefoy, 2 cilt, çev. L. Yılmaz, Ankara.
- Morgan 1982 Morgan, C., "Euphiletos' House: Lysias I", *Transactions of the American Philological Association* 112, 115-123.
- Nevett 1999 Nevett, L. C., *House and Society in the Ancient Greek World*. Cambridge.
- Nevett 1995 Nevett, L. C., "Gender relations in the Classical Greek Household: the archaeological evidence", *Annual of the British School at Athens* 90363-81.
- Nevett 1994 Nevett, L. C., "Separation or Seclusion? Towards an archaeological approach to investigating women in the Greek household in the fifth to third centuries BC", *Architecture and Order, Approaches to Social Space*, der., 98-112.
- Özgenel baskıda Özgenel, L., "'Mahremiyet' Kavramının Eskiçağ Açılımları: Antikçağ'da Konut Mimarisi ve Kullanımı Üzerinden bir Örnekleme", *Türkiye'de Sanat ve Mimarlık Tarihçiliği Sorunları Sempozyumu*, Nisan 2005, Erciyes Üniversitesi.
- Özgenel 2001 Özgenel, L., "Anadolu'daki Yunan Dönemi Konutlarında Mekan Tanımı, Kullanımı ve Cinsiyet," *OLBA* 4, 125-143.
- Özgenel 1997 Özgenel, L., "Antik Dönem Evleri ve Sahipleri: Batı Anadolu'daki İyon Konutları," *Arkeoloji ve Sanat* 78, 14-24.

- Padel 1993 Padel, R. "Women: model for possession by Greek daemons", *Images of Women in Antiquity*, der. A. Cameron ve A. Kuhrt, 3-19.
- Pellizer 1990 Pellizer, E., "Outlines of a Morphology of Symptotic Entertainment", *Sympotica, a Symposium on the Symposium*, der. O. Murray, 177-184.
- Pomeroy 1975 Pomeroy, S. B., *Goddesses, Whores, Wives and Slaves, women in Classical Antiquity*, New York.
- Rider 1916 Rider, B. C., *The Greek House, its history and development from the Neolithic period to the Hellenistic Age*, Cambridge.
- Robertson 1969 Robertson, D. S., *Greek and Roman Architecture*, Cambridge.
- Schaps 1998 Schaps, D. M., "What was Free about a Free Athenian Woman?", *Transactions of the American Philological Association* 128, 161-188.
- Schede 1964 Schede, M., *Die Ruinen von Priene*, Berlin.
- Sennett 1994 Sennett, R., *Flesh and Stone, the body and the city in Western civilization*, New York.
- Skinner 1991 Skinner, M. B., "Nossis of Thēlyglōssos: the private text and the public book", *Women's History and Ancient History*, der. S. B. Pomeroy, 20-47.
- Steiner 2002 Steiner, A., "Private and Public, Links between Symposium and Sympotition in Fifth-Century Athens", *Classical Antiquity* 21, 347-379.
- Trümper 1998 Trümper, M., *Wohnen in Delos, Eine Baugeschichtliche Untersuchungen zum Wandel der Wohnkultur in ellenistischer Zeit*, *Internationale Archäologie* 46, Rahden.
- Walker 1993 Walker, S., "Women and Housing in Classical Greece: the archaeological evidence", *Images of Women in Antiquity*, der. A. Cameron – A. Kuhrt, 81-91.
- Walter-Karydi 1998 Walter-Karydi, E., *The Greek House, the rise of the noble houses in late Classical times*, Atina.
- Williams 1993 Williams, D., "Women on Athenian Vases: problems of interpretation", *Images of Women in Antiquity*, der. A. Cameron – A. Kuhrt, 92-106.